

„ÉP CSALÁD”?

A CSALÁDOK JÖVŐJE VAGY A JÖVŐ CSALÁDJA – KIHÍVÁSOK A SZOCIOLÓGIA SZÁMÁRA A XXI. SZÁZADBAN

Pikó Bettina, egyetemi docens

SZTE ÁOK Magatartástudományi Intézet, Szeged (pikobettina@gmail.com)

A család intézménye az utóbbi néhány évtizedben jelentős változásokon ment keresztül, csakúgy, mint a párkapcsolati együttélés. A modern, individualista társadalmakban az egyén áll a középpontban, így nem meglepő, hogy a családmodellek átformálódnak, s manapság nemcsak a hagyományos, többgenerációs nagycsaládok válnak a múlt részévé, hanem a nukleáris családmodell is egyre inkább eltűnik. A házasság válsága megmutatkozik abban is, ahogyan az élettársi kapcsolatok kikerültek a deviáns jelenségek közül, s emellett az együttélés, illetve annak hiánya számos új megjelenésben ölt testet, mint a szingli vagy mingli életstílus, a látogató együttélés, vagy a „patchwork családok” terjedése. A szociológiának természetesen reflektálni kell ezekre az új jelenségekre, nem mindegy azonban, hogyan és milyen módon teszi: értékmentesen vagy morális megítélés keretében.

Régóta vita tárgya, hogy lehet-e és kell-e értékmentesen véleményt nyilvánítani például szociológiai jelenségek kapcsán, illetve amikor kutatások eredményeit elemezzük. A tudományos kutatásnak ideáltipikusan értékmentesnek kell(ene) lennie. Ha például a vallás összefüggéseit kutatom, akkor végzem jól a munkámat, ha a tanulmányból nem derül ki, hogy én magam vallásos vagyok-e vagy sem. Ugyanakkor például egy egészségfejlesztési program már konkrét célhoz kötött, adott értékrendszerből indul ki, itt tehát az értékmentesség már nem valósítható meg. Az elméleteknek azonban amennyire csak lehet, mégis az értékmentességet kell közvetíteniük, hiszen csak így lehetséges bemutatni a valóság sokszínűségét, hogy azután megkönnyítse az eligazodást a sokszínű világunkban. Ezek után nézzük meg, mi a helyzet a családdal kapcsolatban.

Ép vagy teljes család

Először is leszögezném, hogy az „ép” kifejezést nem tartom jónak, mert nem közvetíti az értékmentességet. Ugyanakkor elismerem, hogy szükség van valamiféle megnevezésre arra a családra vonatkozóan, amely a nukleáris családmodellt képviseli. Saját kutatásainkban a teljes család vagy a kétszülős család elnevezést szoktuk használni. Ugyanígy nem tartom szerencsésnek a csonka család elnevezést sem, amely talán most már ki is vészett a köztudatból, hiszen ez is értékek mentén ítél meg egy jelenséget. Helyette kedvezőbb az egyszülős család elnevezés. Természetesen nem vagyunk könnyű helyzetben, hiszen viszonyítási alapként leggyakrabban a teljes, kétszülős családot tekintjük alapmodellnek, családszociológiai definícióként pedig egy férfi és egy nő, valamint a leszármazottaik hivatalos együttélését. Mi a helyzet azonban a mai sokféle egyéb formációval? Az élettársi kapcsolatban és nem házasságban élők családjával? A homoszexuális pár családjával (akik ma már számos országban hivatalosan is házasodhatnak, sőt, gyerekeket fogadhatnak örökbe)? A gyermek nélküli házaspárral? A nem együtt élő párokkal, ha gyermekük is születik? A szociológiai jelenségek mindig az adott társadalom érték- és normarendjében léteznek. A modern, fogyasztói társadalomban a kapcsolatok átalakulnak, individualizálódnak, számos olyan családi intézményrendszerrel kapcsolatos probléma, amely korábban nem került a felszínre, ma megjelenik. A családi viszonyok bonyolulttá váltak, egyre kevésbé működnek védő közegként. Az elnevezések körüli problémák is ezeket a változásokat jelzik.

A család újradefiniálása?

A szociológia számára két út lehetséges. Az egyik, hogy marad a régi családszociológiai definíciónál, és az eredeti meghatározásnak megfelelően a teljes (nem ép!), azaz kétszülős családmódellet tekinti alapegységnek, amelyben egy hivatalosan is együtt élő, heteroszexuális pár közösen, érzelmi és gazdasági közösségben neveli gyermekeit. Ebben az esetben is ügyelni kell azonban arra, hogy a megnevezés amennyire csak lehet, értékmentes legyen (azaz ne ép vagy csonka családról beszéljünk, hanem például egyszülős vagy kétszülős családról). A másik lehetőség, hogy új nomenklatúrát találunk ki, pontosítva az elnevezéseket, amelyek híven tükrözik, hogy milyen összetételű családról van szó. Kell-e például különbséget tennünk az élettársi kapcsolat vagy a házasság között? Heteroszexuális vagy homoszexuális házasság között? Én személy szerint úgy érzem, hogy egyre inkább a második út az, amire rá kell lépünk, azaz a családmódellek átgondolását és újradefiniálását kell elvégeznünk. Hiszen a családi viszonyok sokszínűségét tükröznie kell az elméletalkotásnak és a kutatásnak is. Ezt saját kutatásaim során is tapasztaltam, amikor ugyanis a családi struktúrára kérdezzük rá, láthatjuk, hogy a leegyszerűsített modell egyre kevésbé tükrözi a valóság sokszínűségét.

Hozzászólásomban igyekeztem értékmentesen megközelíteni a témát, kizárólag szakmai szempontokat figyelembe véve. Ennélfogva nem nyilvánítottam véleményt a házasság intézményéről vagy az élettársi kapcsolatok terjedéséről és elfogadhatóságáról sem. Összességében elsősorban azt emelném ki, hogy az elnevezéseknek a társadalmi valóságot kell tükrözniük, s azt a sokféleséget és sokszínűséget, amely a mai modern társadalomra jellemző.